

TOPLUMBİLİMLERDE GELECEKÇİLİK, NÜFUS SORUNU VE AİLE PLÂNLAMASI

- Alvin Toffler. **Future Shock**. London: Pan Books, 1971, 517 sayfa.
- Paul R. Ehrlich. **La Bombe P**. Paris: Fayard / Les Amis de la Terre, 1971, XVIII, 225 sayfa ve bibliografya eki.
- A. - M. Dourlen - Rollier. **Le Planning Familial Dans le Monde**. Paris: Petit Bibliothèque Payot, 1969, 266 sayfa.

1960'lar, toplumbilimlerde gelecekçilik akımının gelişmeye başladığı yıllar oldu. Toplumsal düzeyde olsun (Organski, 1965: 186 - 221), örgütsel düzeyde olsun (Bennis, 1966) geleceğe yönelik yayınlar ortaya çıkmağa başladı. Fritz Baade, Peter Drucker, Kurt Baier, Daniel Bell, Theodore Gordon, Herman Kahn gibi yazarlar konuya eğildi. Amerikan Sanatlar ve Bilimler Akademisi, 2000 Yılı Üstüne Komisyon kurdu, raporlar basıldı. "Futurism" ve "futurology" deyimleri gittikçe benimsenmeye başladı. "Geleceğin sosyolojisi" üniversitelere ders olarak konuyordu. "Futures" adlı bilimsel bir dergi bu günlerde altıncı cildini tamamlıyor. Toplumsal değişimin büyük bir hız kazandığı günümüzde, geleceğe yönelik çalışmaların giderek hızlanması ve bir bilim dalı niteliğini kazanması doğal bir olgudur.

Toffler, bu kitabıyla geniş yankılar yarattı. **Future Shock**, son yılların en çok üzerinde durulan yapıtlarından biri haline geldi. Yazar, bu kitabındaki tutumu ile, gelecekçiler arasında, iyimserler kadında yer alıyor.

Kitabın ilk bölümü, yaşamda sürekliliğin yitmeye başladığını, hayatın hızlandığını belirtmeğe ayrılmış. Artan değişim hızı ile; bilgi, teknoloji, kentler, zaman kavramı, değişim kavramı gibi konular arasındaki karşılıklı etkileşim inceleniyor. Yazarın, burada Durecker'ı (1969) andırır bir yaklaşımı var.

İkinci bölümde, "geçicilik" (transience) kavramının ekonomik ve günlük yaşamda, insan ilişkilerinde, örgütlenmede, bilgi yığılmasında nasıl son derece etkili olduğu canlı ve çarpıcı bir şekilde anlatılmış. Feodal bünyeli toplumlarda kan hısımlığından doğan bağılıklar önemlidir. Endüstrileşmiş topluma geçişte, ulus, devlet, rejim gibi

ikincil ve daha soyut bağılıklar önem kazanıyor. Bu geçişin doğruduğu sarsıntılar, çağdaşlaşma sürecinin en önemli psikolojik sorunlarından birisidir. Toffler, insanların bağılıklarının değişmesinde bir üçüncü kademenin varlığını öneriyor. Endüstri sonrası toplumlarında, "bağılıklar, yerle ilişkili toplumsal yapılardan (kent, devlet, ulus veya çevre); hareketli, akıcı ve özünde yerle ilişkisi olmayan (korporasyon, meslek, arkadaşlık ilişkisi) gibi alanlara kaymaktadır." (s. 92).

Yazar, bilimsel alandaki, aile yapısındaki, cinsel yaşamdaki yenilik ve değişim eğilimlerini inceliyor. Ekonomik yaşamda, alt-kültürlerde ve yaşam tarzlarında izlenen çeşitlenmeler üzerinde duruyor. Gelecekte toplumsal hareketliliğin bir ekonomik sınıftan diğerine geçmekle olmayacağını, fakat bir yaşam tarzından diğerine geçmekle gerçekleştireceğini öneriyor (s. 287).

Kitabın ana temini yazar belki de şöylece ortaya koyuyor : "Sorun, aşırı disiplinin ve standartlaşmanın üstesinden gelip gelebileceğimizle ilgili değildir. Sorun, göreceğimiz gibi, özgürlükle baş edemeyeceğimiz sorundur." (s: 174). Kuramsal açıdan kitabın en önemli bölümü, "Uyumun Sınırlılıkları" ile ilgili olanıdır. Kişi, fizyolojik ve psikolojik olarak, böylesine bir değişime, aynı hızla uyum sağlanabilir mi? Yazarın bu soruya yanıtı olumsuzdur.

Kitabın son bölümü, bu uyumsuzluk sorununu çözmek için bazı önerilere ayrılmış. Eğitimin yeniden düzenlenmesi, teknolojik değişim hızının yavaşlatılması ve daha bilinçli kontrolü, toplumsal gelecekçilik konusunda bazı strateji önerileri burada yer alıyor.

Yapıtın en başarılı yanı, toplumbilimcilerde pek görülmeyen, duru, açık, ne demek istediğini bilen ve diyen bir anlatım kullanılmış olması. Son derece karmaşık bazı kavramlar bile rahatlıkla verilmiş. Geniş bir materyal kaynağı kullanılmış. Uyumun sınırlılıkları ile ilgili bölüm, yapıtı kuramsal açıdan da ilginç kılıyor.

Kitabın başarısızlığı, toplumsal değişimi etkileyen bir çok değişkenlerin tartışma dışı bırakılmış olması. Yazar, çok uluslu bir dünyada ve bunun getirdiği bir çok sınırlılıklar, baskılar ve tehditler altında değilmiş gibi davranıyor. Son Arap-İsrail harbinden sonra gelişen petrol krizi dünya ekonomilerini alt-üst ederken, ulusal çıkarların ve kıt kaynakların egemen olduğu bir dünyada, bireylerin uyum sorunlarının yanında bir takım öğelerin gelişmeyi ciddi şekilde engelleyebileceği ortaya çıkıyor.

Yazarın üzerinde hiç durmadığı, oysa gelecek dünyaya damgasını basacak çok önemli bazı olgular şunlar: (1) Nüfus artışı ve bir-

likte getirdiği sorunlar. (2) Tükenmekte olan kaynaklar ve bunun gelişmeyi önleme etkisi. (3) Gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlik. (4) Ulusal yapılar içinde, sınıflar arasındaki gelir ve servet dağılımında görülen eşitsizlik. (5) Uluslararası ilişkilerde ve iç politikada göze çarpan ideolojik politikanın etkileri.

Sözünü ettiğimiz bu sorunlara değinmeden iyimser olmak pek de yerinde bir tutum olmayacaktır. Bu sorunların ağırlığı, geleceğe bakıldığı zaman iyimser olmağa olanak bırakmıyor. P. R. Ehrlich'in **La Bombe P** adlı kitabı, gelecek sorununu nüfus artışı ve çevre kirlenmesi açılarından ele almış. Dil ve anlatım rahatlığı bakımından, P. R. Ehrlich de son derece başarılı.

Kitap, nüfus artışının dinamiğini dramatize ederek başlıyor. Dünya nüfusunun bir misli artması için geçen zaman gittikçe kısalmaktadır. Şu andaki dünya nüfus artışını temel alarak yapılan hesaplara göre, 900 sene içinde, denizler de içerilmek üzere, dünyadaki her metre kareye 120 kişi düşecek (s. 4). Yıldızlara da fazla bel bağlamamak gerekiyor, "şu andaki büyüme hızı ile, tüm evren bir kaç milyar sene içinde insanla dolmuş olacak ve insanlık büyümesini ışık hızı ile sürdürecektir" (s. 6).

Azgelişmiş ülkelerde nüfus artışı daha fazla ve nüfus daha genç. Üçüncü dünyada yaşayan her 100 kişiden 40'ı 15 yaşından daha küçük. Bu durum, ekonomik sorunlarla birlikte demografik sorunlar da yaratıyor. Bu yüksek orandaki genç nüfus doğurganlık çağına girince nüfus baskısı çok daha fazla artmayacak mıdır? (s. 11).

Nüfus artışı öyle bir noktaya gelmiştir ki, gelecek bir kaç on yıl içinde kıtlık ve açlığın felâket halini almasını hiç bir şey önleyemez (s. 18). Dünyadaki besin maddelerinin eşit dağılımı, şu sırada, herkese ancak yetecek kaloriyi sağlayacaktır (s. 20).

Toprak niteliğini yitirmekte, böcek öldürücüler, özellikle DDT, zararlıları öldürmekten çok, daha dayanıklı zararlı türlerinin doğmasını sağlamaktadır (s. 29-40). DDT, öte yandan, hayvanlar ve insanlar için daha zararlı olmaktadır. Amerikalıların vücutlarında bulunan kurşun oranı dikkati çekici bir duruma gelmiştir (s. 41).

Yazar, kitabının ikinci bölümünde, dünyayı bekleyen felâketleri çeşitli senaryolarla vermiş. Bugün içinde yaşadığımız koşullar bakımından, bu senaryolar insana hiç de olmayacakmış gibi gelmiyor.

Üçüncü bölüm, "yapılan nedir?" sorusunun yanıtını arıyor. Aile plânlaması, ve başarısızlıkları üzerinde duruluyor. Kullanılmayan

arazinin tarıma sokulması, denizden yararlanma, "yeşil devrim" gibi umutların geçersizliği belirtiliyor. Çevrenin korunmasında henüz başarıya ulaşamadığı gösteriliyor.

Ehrlich'e göre, yapılması gereken çok açık ve kesin: "Dünya nüfusunun büyümesini mümkün olan hızla kontrol etmeliyiz, artış hızını sifıra indirmeli, eğer olanağı varsa, negatif kılmalıyız." (s. 137). Fakat bu sonuca nasıl ulaşılabileceği konusunda yazarın etkili bir önerisi yok. Önce ABD'de doğum kontrolünün gerçekleşmesini, sonra da dış yardımlar yoluyla dünyaya yayılmasını öneriyor.¹

Kitabın son bölümünde ise okuyucuya sesleniliyor, ondan çaba göstermesi isteniyor.

Dourlen-Rollier, **Le Planning Familial Dans le Monde** adlı araştırmasında, dünyadaki aile planlaması sorununu ele alıyor, çalışmaların şimdiye dek ne denli başarılı olduğunu bulmayı amaçlıyor. Kitabın birinci bölümünde nüfus patlaması konusu üstünde duruluyor. Nüfus patlamasının nedenleri inceleniyor. Gelişmiş ve gelişen ülkelerde nüfus artışı sorunları tartışılıyor. Gelişmiş ülkelerde, kürtajın aile plânlamasında son derece önemli bir rol oynadığı belirtiliyor (s. 27). Gelişen ülkelerde çocuk edinme isteği sanıldığı kadar büyük olmamakla birlikte, doğum kontrol yöntemlerinin bilinmemesi, aile plânlamasını güçleştirmektedir (s. 38-41).

Kitabın ikinci bölümünde, bölgeler ve ülkeler teker teker ele alınarak aile plânlaması sorunları inceleniyor. Gelişmiş ülkelerde doğum kontrolünün yasaklanmasının, gerçekte doğum kontrolü sağlamadığını, tehlikeli yasa dışı yolları geçerli kıldığını görüyoruz (s. 59-62). Kuzey Avrupa ülkelerinin bu konuda ne denli leri olduğu bir kez daha göze çarpıyor (s. 94-117).

Sosyalist ülkelerde 1955'den beri doğum kontrolü uygulanıyor. Kürtaj, yalnız tıbbî değil, toplumsal nedenlerle de serbest bırakılmıştır. Sosyalist ülkelerdeki reformcular "demografik amaçlarla değil, ahlâksal, toplumsal ve toplumsal-ekonomik düşüncelerle hareket etmişlerdir." (s. 118).

Yazar Asya'dan söz ederken iki tablo göze çarpıyor. Birinci tabloda genel olarak ölüm oranları verilmiş. 20 Asya'lı ülke arasında Türkiye altıncı sırada yer alıyor. İkinci tabloda çocuk ölümleri gözüküyor. Bir yaşına varmadan ölen çocukların, 1000 yaşayan çocuğa oranı verilmiş. Türkiye, 161 çocuk ölümü ile, on beş Asyalı ül-

(1) Yazar Amerika'lıdır.

ke içinde başta geliyor (s. 151-152). Evli kadınların % 4'ü, kırsal alanlarda bile, Türkiye'de kürtaja baş vuruyor. Her sene, Türkiye'de, 12.000 aile kadınının kürtaj sonunda öldüğü tahmin ediliyor (s. 163).²

Japonya'nın aile plânlamasındaki başarısı ve Kore'de bu konuda kaydedilen önemli gelişmeler inceleniyor. Çin'de, gençlerin geç evlenmesini sağlayarak ve başlıca rahim içi araçlar kullanılarak başarıya ulaşıldığı belirtiliyor. Hindistan, Güney Doğu Asya ve Güney Amerika'daki başarısız aile plânlaması denemeleri araştırmanın geri kalan kısmını kapsıyor.

Formoza, Hong-Kong, Singapur, Porto Riko ve Güney Kore'de kısmî bir başarı gösteren aile plânlaması uygulaması yazarı ihtiyatlı bir iyimserliğe yöneltiyor.

Dourlen-Rollier'in çalışması, konuyu kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alan, ampirik verilerle kuramsal önerileri bir arada yürüten, önemli bir yapıt.

P. R. Ehrlich, çalışmasında tek yönlü kalışı nedeniyle, Toffler'in düştüğü çıkmaza saplanıyor. Nüfus artışının ve çevre kirlenmesinin önemi son derece açık. Günümüzde, haftada 10.000 kişinin açlıktan öldüğü hesaplanıyorsa ve açlığın gittikçe yayılma olasılığı varsa, geleceğe pek iyimser bakamayacağız demektir. Nüfus artışının durması, hattâ gerilemesi gerektiği konusunda da yazar geçerli bir görüşü savunuyor.

Fakat, nüfus artışı durdurulsa bile (ki kısa sürede olanaksızdır), sorun çözümlenmiş olmayacaktır. Her şeyden önce, ulusal çıkar ve çekişmelerin egemen olduğu dünyamızda, önemli kaynaklar savaş hazırlığı harcamalarına ayrılmaktadır. Savaş harcamalarına ayrılmayan yüksek orandaki kaynaklar ise, tüketim toplumlarının olağanüstü israfı için kullanılmaktadır. Görünüşe göre, gerçek bir çözüm için; (1) Uluslararası iş birliği, dayanışma, hattâ plânlama, (2) Kaynak ve servet dağılımının uluslar arasında eşitlenmesi, (3) Ulusal ekonomilerde plânlanmanın uygulanması, (4) Ulusal yapılarda servet, gelir ve kaynak dağılımının eşitlenmesi gerekecektir. Günümüzün

(2) Fransa Sağlık Bakanı, son günlerde, kürtajın serbest bırakılması için yapılan tartışmalar sırasında, Fransa'da her yıl 500 kadının kürtajdan öldüğünü söylemişti. Fransa'da kürtaj serbest bırakıldı. Akla iki soru geliyor: (1) Bu denli yüksek olan çocuk ölüm oranının düşürülmesi için Türkiye'de etkili bir toplumsal politika izlenmekte midir? (2) Türkiye'de kürtajın serbest bırakılması toplum sağlığı açısından gerekli değil midir?

dünyasında bu öneriler son derece ütöpik gözükebilir. O takdirde hemen şunu belirtmek gerekecektir, bu öneriler ütöpik olmaktan kurtulamadığı sürece; gerçekten ütöpik olan, bugünkü uygarlığın ulaştığı düzeyi bile koruyarak sürüp gideceğini sanmak olacaktır.

Türker Alkan

Amme İdaresi Bölümü
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ankara

- (1) Bennis, Warren G. **Changing Organizations**. New York: McGraw-Hill, 1966.
- (2) Drucker, Peter. **The Age of Discontinuity**. London: Pan Books, 1969.
- (3) Organski, A. F. K. **The Stages of Political Development**. New York: Alfred A. Knoph. 1965.